

Franjo Lacković

Rimska Mursa

Bilo je to najveće Carstvo koje je svijet ikada vidio. Nemjerljivo u svojoj brutalnosti, svome geniju, svojoj želji za moći. Prije dvije tisuće godina Rim je vladao svijetom. Od Engleske do Afrike, od Sirije do Španjolske, svaki četvrti čovjek rađao se i umirao pod sjenom Rima. Postoje priče o velikim vojnicima, ogromnim bitkama, pobunjenicima osuđenim na propast, ali ova naša počinje u malom dijelu Carstva smještenom između Italije, Noričkog kraljevstva, Trakije, Makedonije te između Dunava i Jadranskoga mora - naša priča počinje u Panoniji.

Osijek - grad prastare urbane prošlosti kojoj je prethodila protourbana faza u latenskom dobu, da bi se na nju kroz pet stoljeća nastavljala zrela faza na rimskome uzoru, smjestio se u panonsku ravnicu uz okrilje rijeke Drave. Na tržište u Mursu vodili su kopneni i vodeni putovi. Postojao je stalež trgovaca koji se brinuo o dobavi robe. U radionicama su radili obrtnici, okolna polja bila su obrađivana od strane seljaka, dok je obrana grada bila u rukama vojnika ratnika. Postojao je dakle, organizirani ekonomski sistem s razvijenim društvenim klasama. Prekid urbanog razvoja nastaje uništenjem Murse za dolaska Gota, Huna i Avara, kada se u blizini njenih ruševina prolazno formiraju ruralna naselja. Vidjet ćemo kako se život u tom razvijenom gradskom organizmu, zajedno sa svim njegovim institucijama, postepeno rađao, a na koncu i gasio te nestajao tijekom petoga stoljeća.

Prodor Rimljana u naše krajeve

Prodor moćne rimske kalige¹ na naše prostore označio je početak kraja staroga rodovsko-plemenskog društvenog uređenja koje se stoljećima prije uvriježilo i njegovalo unutar plemenskih zajednica predrimske Panonije. Susjedstvo Panonije s barbarskim narodima, a ujedno i njena blizina Italiji, bili su od osobitog značenja za Rim, stoga ne čudi činjenica da prve tragove rimske vojničke prisutnosti na našim prostorima možemo datirati još u 2. st. pr. Kr., odnosno godine 156. i 119. pr. Kr., kada Rimljani teže da osiguraju veze Italije s istočnim Baltikom u smjeru Posavine. Usprkos tomu, sustavnije osvajanje ovih prostora datira se nešto kasnije, točnije u 35. god. pr.

Kr. nakon što je Oktavijan, slomivši otpor Japoda², zauzeo Sisciju te u nju smjestio 25 kohorti³ kao osnovicu za daljnje ratovanje (Pinterović, 1978: 31).⁴

Iako pisani izvori navode različite razloge za ovakav plan, više je nego očito da je Oktavijan započeo ovu kampanju kao dio priprema za možebitni sukob s Markom Antonijem, u smislu poboljšavanja svojih izgleda u ratu. Kao adoptirani sin Gaja Julija Cezara morao je dokazati kako je vrijedan svog proslavljenog oca, a ujedno i da se može uspješno mjeriti s Markom Antonijem koji se do tada pokazao kao vrlo sposoban vojskovođa. Upravo zato pobjeda je nad plemenima zapadnog Ilirika imala potencijal dodatno osnažiti Oktavijanovu političku moć, ali i povećati njegovu popularnost kako u Rimu tako i u Italiji. Sa strateške točke gledišta osvajanje bazena oko rijeke Save značilo bi blokiranje najbolje linije komunikacije koju je Marko Antonije imao između Istoka i Italije (Radman-Livaja, 2012,161).

Svaka je provincija u sistemu rimskoga svijeta imala svoj put ka prilagođavanju i asimilaciji, pa je tako i Panonija morala prebroditi svojevrstne krize. Odnosno, nakon pokoravanja zemlje mačem, trebalo ju je pokoriti kulturom. Rimska vlast dugo vremena nije bila prihvaćana te su panonska plemena podizala brojne bune, nekada veće, nekada manje. Ovdje neće biti govora o tim pobunama⁵, nego ću se samo osvrnuti na jedan od najvećih ustanaka koji je Svetonije (*Tib. 16*) nazvao „najtežim od svih izvanjskih ratova, nakon Punskih“ - riječ je o ustanku

2 Sjeverozapadna etnogrupa ilirskih plemena, uglavnom smještena na današnjem ozemlju srednje Hrvatske, između rijeka Kupe i Une. Za povijest Japoda vidi B. Olujić, Povijest Japoda: pristup, Zagreb 2007.

3 vojna jedinica, od ukupno 480 vojnika

4 Za više podataka o rimskom osvajanju Ilirika vidi R. Matijašić, Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana, Zagreb 2009., P. Cabanes, Iliri od Bardileja do Gencija, Zagreb 2002., D. Rendić-Miočević, Iliri i antički svijet, Split 1989., J. Wilkes, Iliri, Split 2001.

5 Nakon više do desetljeća bez sukoba, 16. godine prije Krista panonski i norički pljačkaši prodrli su na prostor plemena Histra te započeli sa pljačkama. Nadolazeće godine prepune su čestih i krvavih sukoba. Tako se 14. godine prije Krista spominje panonski ustanak, a sama težina situacije u Panoniji ilustrira se time da je August bio prisiljen poslati i samoga Agripu, 13. godine pr. Kr., kako bi smirio situaciju (Radman-Livaja, 2012 ,162).

1 Lat. caliga - rimske vojničke čizme koje su nosili legionari

Novac cara Konstancija II. (337. - 361.), pobjednika u bitci kod Murse

dvojice Batona (*bellum Panonicum* ili *bellum Dalmaticum*). Naime, iskoristivši zaokupljenost Rimljana germanskim narodom Markomana, 6. god. ustane cijela Panonija ojačana Dalmacijom, u želji da sa sebe makne teško breme Rima (Pinterović, 1978: 31-34).

Rimljani su očito mislili da je nakon 15 godina mirnog vladanja nad lokalnim stanovništvom situacija u provinciji dovoljno stabilna da mogu koristiti svoje trupe

iz Ilirika za rat protiv markomanskog kralja, a ujedno i započeti s ogromnim novačenjem domaćeg žiteljstva. Ta pretpostavka pokazala se i više nego pogrešnom jer se čini da je upravo ta kombinacija raznih nameta stanovništvu i novačenje istog tog stanovništva u rat dovela do masovnog ustanka protiv Rimske vlasti, nazvanim ustankom dvojice Batona (Radman-Livaja, 2012, 165).

Vođe ustanka bili su Bato iz plemena Breuka, te Bato i Pinnes iz plemena Desitijata. O žestini samoga rata govori činjenica da je August osobno u senatu progovorio i uvjeravao da bi, ako se ne poduzmu hitne mjere, neprijatelj kroz deset dana mogao stići i do samoga Rima. Druga potvrda te činjenice jest da je taj rat Tiberije vodio kroz pune tri godine s ukupno 15 legija te isto toliko savezničkih trupa (Pinterović, 1978: 31-34).

Organizacija provincije

Slomivši ustanak Panona, rimska se vlast konsolidirala na ovim prostorima za idućih nekoliko stoljeća te je Panonija organizirana kao posebna provincija pod upravom namjesnika konzularnog ranga. Početkom II. stoljeća, točnije godine 107., car Trajan proveo je reorganizaciju provincije Panonije podijelivši ju na dva dijela: Gornju Panoniju (*Pannonia Superior*) i Donju Panoniju (*Pannonia Inferior*). Takvom podjelom Panonije uvelike je bila olakšana obrana granica Carstva jer su granice Gornje Panonije često bile na udaru kvadsko-markomanskih plemena, a one Donje sarmatskih. Ovom podjelom područje Murse ušlo je u sastav Donje Panonije. Prvi val naseljavanja, odnosno romanizacije ovoga prostora, bio je vojnoga karaktera. U to vrijeme na osječkoj prostoru odvijao se val naseljavanja stanovnika iz Italije i južne Galije. Druga velika reorganizacija dogodila se za vrijeme cara Dioklecijana (284.-305.) kada je Panonija podijeljena na četiri provincije: *Pannonia Savia*, *Pannonia Valeria*, *Pannonia Prima* i *Pannonia Secunda*. Time je osječko područje ušlo u sastav Panonije Sekunde (Šimić, Filipović, 1997: 52).

U vrijeme rimskoga osvajanja Panonije, na području današnjeg Donjeg grada, postojalo je keltsko-panonsko naselje. U blizini naselja Rimljani su formirali augzilijarni logor⁶, te osvojili Mursu zbog geostrateškoga položaja još i prije Panonsko-delmatskog ustanka. Zbog blizine ratišta i ratnih zbivanja na dunavskome limesu, može se pretpostaviti da je u Mursi osim augzilijarnog logora povremeno bio i legijski (Šimić, Filipović, 1997: 53).

Po svemu sudeći, za vrijeme Domicijanove vladavine pretpostavlja se postojanje legijskog kampa u blizini Murse, točnije u današnjim Petrijevcima. Vjeruje se da je

6 Augzilijarni logor je logor pomoćnih vojnih postrojbi.

Rimske zlatne kovanice od 1. do 4. stoljeća poslije Krista čuvane u Muzeju Slavonije

XXI. legija Rapax bila stacionirana ondje od 89./90. pa sve do 92./93. godine kada je bila uništena od strane Sarmata. Nakon toga poraza, moguće je da je XIV. legija Gemina zauzela njeno mjesto, dok na koncu nije napustila tabor krajem 1. st. Upravo zbog nedostatka arheoloških dokaza ne možemo zanemariti činjenicu da je tijekom toga kratkog vremena legija mogla biti stacionirana i u samoj Mursi. Sredinom prvoga stoljeća započelo je trajno preseljavanje legijskih postrojbi iz južne Panonije, odnosno s prostora između Save i Drave, dok su pomoćne, auxilijarne trupe i dalje ostale na tom prostoru. Iako o njihovom razmještaju postoji puno više podataka iz kasnog razdoblja Julijevsko-Klaudijevskog doba, nego pak iz Augustova, i dalje postoje neke dileme u svezi njihova razmještaja u panonskoj regiji. Što se tiče same južne Panonije, vrlo je vjerojatno da su u tome razdoblju auxilijarne trupe bile smještene u Ptuju, Drnovu, Srijemskoj Mitrovici, Osijeku te Sisku (Radman-Livaja, 2012: 170-171).

Naseljavanje islužjenih vojnika u blizini Murse označilo je ujedno i početak romanizacije toga prostora. Proces romanizacije u potpunosti se razvio za vrijeme cara Hadrijana, a glavni nositelji su dakako bile legije, veteranska naselja te romanizirano stanovništvo koje se

naseljavalo u gradove (Šimić, Filipović, 1997: 53).

Hadrijan osniva koloniju Mursu

Posvetivši ukupno 14 godina svoga vladanja neumornim putovanjima do najzabačenijih dijelova Carstva, pritom proučavajući karaktere i potrebe provincija pružajući im pravac njihova daljnjeg razvoja, svakako je opravdan naziv *car putnik* koji se upravo veže uz cara Hadrijana. Nijedan rimski car nije toliko putovao i tako temeljito upoznao život svojih provincija poput njega. Pritisnut stalnom brigom da provincije što je moguće više približi Italiji Hadrijan je konstantno bio zaokupljen njihovom romanizacijom. Po mišljenju većine autora on je 124. godine prilikom svoga posjeta Panoniji osnovao municipije: *Carnuntum*, *Aquincum*, *Mogentianae*, *Cibalae* i *Murselu (Mursella)* u Gornjoj Panoniji (Pinterović, 1978: 49-51).

Jedino naselje kome je Hadrijan, a da se nalazilo u blizini limesa, dodijelio status kolonije bila je upravo Mursa. Iznimnu stratešku važnost današnjega grada Osijeka, koja se toliko puta jasno dokazala, prvi puta je pravo prepoznao

rimski car Hadrijan. Na svojim putovanjima, koja su ga dovela i u najudaljenije kuteve njegove države, posjetio je i osječku okolicu. Organizacija dunavskoga limesa konačno je bila završena izgradnjom vojničke ceste koja je, išavši uz Dunav, spajala mnogobrojne utvrde i fortifikacije kojima je svrha bila bdjeti nad nepokorenim barbarskim plemenima te paziti na sigurnost Carstva. Ishodište te ceste u Donjoj je Panoniji bio važni Aquincum⁷, a jedna od glavnih karika u tome sistemu utvrda bila je i Mursa. Upravo su stanovnici ta dva grada, Murse i Akvinka, od Hadrijana dobili građansko pravo, no kako je Mursa povrh toga imala mnogo bolji trgovački položaj stekla je status kolonije, dok se Aquincum morao zadovoljiti statusom municipija (Brunšmid, 1990: 23).

Točna godina proglašenja Murse kolonijom nije pouzdano utvrđena, no na osnovi natpisa pretpostavlja se da se to dogodilo godine 133. Natpis je bio isklesan na bijeloj mramornoj ploči koja je najvjerojatnije bila ugrađena u jednu od javnih zgrada:

IMP. CAESAR. DIVI tra IANI. PARTHICI. FIL. DIVI nervae NEPOS. TRAIANVS. Hadrianus AVG. PONTIFEX. Maximus TRIBVNICIA. POTESTATE XVII. COS. III. per LEGI. li adi⁸

Prilikom osnivanja Murse svi građani su bili uključeni u tribus *Sergia* kojoj je pripadao i car, a kolonija je dobila pridjev *Aelia*, po carevom gentiliciju. Ime grada zapisano je kao COLONIA AELIA MURSA ili kao COLONIA AELIA MURSENSIUM (Šimić, Filipović, 1997: 53).

Stanovništvo Murse

Govoriti o populaciji Murse u bilo kojem periodu njena trajanja bilo bi nemoguće, no zato je na temelju analiza epigrafskoga materijala moguće progovoriti o njenom etničkom sastavu. U članku je već rečeno da je primivši kolonijalno pravo Mursa zadobila pridjev *Aelia*, te stoga ne čudi činjenica da je velik broj mursijskih žitelja upravo nosio prezime *Aelius*, odnosno Hadrijanovo obiteljsko ime, čak štoviše velik broj je onih s njegovim preimenom, *Publius*. Nove imenske elemente donijeli su u Panoniju markomanski ratovi zbog toga što je Marko Aurelije mnoge barbarske zarobljenike naselio u ratom opustošene dijelove Panonije, pa tako i u Mursu. Na

7 Stari Budim

8 „Imperator Cezar Božanskog Trajana Partskog sina, Božanskog Nerve unuka, Trajan Hadrijan August, Vrhovni Svećenik s tribunskom vlašću sedamnaesti put, konzul treći put po legiji II. ad.“

prijevod preuzet iz:

Šimić, Jasna, Filipović, Slavica, 1997. Kelti i Rimljani na području Osijeka, Muzej Slavonije Osijek, Osijek

epigrafskim se spomenicima Murse mogu naći i tragovi tračkih stanovnika, no ta činjenica ne treba toliko čuditi jer je posljedica čestih preseljavanja barbarskih narodnosti na rimsko tlo (Pinterović, 1978: 78-80).

Urbanistički ustroj

Mursa je, kao i većina rimskih kolonija, bila pravokutnoga oblika, okružena dvostrukim bedemima, a ortogonalni raspored ulica naslijedila je od nekadašnjeg vojnog logora. Postoji nekoliko mišljenja o samoj veličini grada te dužini njegovih bedema. Naime, prema Katančiću Mursa je bila kvadratnoga oblika s tri strane opasana dvostrukim bedemima, čija je dužina iznosila oko 630 metara, dok je površina cijeloga grada iznosila oko 400.000 kvadratnih metara. Katančić također smatra da je sjeverni dio Murse, onaj koji se protezao uz rijeku Dravu, bio neutvrđen. Prema Franjetevoju rekonstrukciji Mursa je također bila pravokutnoga oblika, no utvrđena i sa sjeverne strane. Dužina bedema u smjeru sjever-jug iznosila je 680 metara, a u smjeru istok-zapad 760. Franjetej također smatra da je ukupna površina grada iznosila 516.800 kvadratnih metara (Šimić, Filipović, 1997: 55).

Gradsko područje Murse bilo je podijeljeno na blokove zgrada (insule). Unutar insula nalazile su se brojne privatne građanske, te najamne kuće, koje su pretežno bile građene od opeke (seskvipedala). Temelji zgrada, kao i njihovi pragovi, portali i stupovi s trijemovima bili su građeni od čvrstoga kamena, a krovovi prekriveni krovnim opekama (tegule i imbrici). Rimljani su razvili jedan od najsofisticiranijih načina grijanja svojih domova. Naime, radi se o hipokaustu. Grijanje prostorija baziralo se na provođenju toploga zraka iz vatrišta (prefurnium) do šupljeg prostora ispod poda te u šuplje opeke koje su bile ugrađene u zidove (tabule). Unutrašnjost luksuznijih zgrada te domova imućnijih obitelji svakako je bila ukrašena freskama i mozaicima. Grad je imao gradski vodovod s kanalizacijom, javne i privatne terme te amfiteatar. Na sjecištu dvaju glavnih cesta popločenih kamenom, *cardo maximus* te *decumanus maximus*, nalazio se glavni trg (forum) s hramovima, javnim zgradama, kurijom, bazilikom te tabernama (Šimić, Filipović, 1997: 54-55).

Ekonomski život Murse

Zbog povoljnog prometnog položaja na križanju cesta i plovnosti rijeke Dunav, Mursa je bila značajno trgovačko središte u Panoniji. U rano doba osvajanja Panonije svakako je najjači uvoz robe na ove prostore bio

uvoz iz matične Italije, u prvom redu zbog opskrbe vojske. Dopremalo se vino i ulje, sigilatno posuđe, tanki pehari, brončano posuđe i staklena roba. Krajem 1. stoljeća te početkom 2. stoljeća uvoz robe u Panoniju znatno je opao, srazmjerno razvitku domaće, lokalne produkcije. Ipak, organizacijom limesa te dunavske prometnice, na tržištu su se počeli pojavljivati predmeti zapadnih provincija, poglavito roba iz Galije i Germanije. Govoriti o cjelokupnoj gospodarskoj aktivnosti Panonije bilo bi besmisleno te će se u nastavku pokušati dati kratak prikaz osječke gospodarske aktivnosti.

Ono u čemu je Mursa prednjačila daleko iznad ostalih kolonija širega prostora bio je uvoz posebne vrste keramike, zvane *terra sigillata*. Sigilatno stolno posuđe za civilizirani svijet onoga vremena bilo je isto što i nama danas porculan. Sigilatno posuđe bilo je luksuzno stolno posuđe čija je upotreba ukazivala na stupanj romanizacije i socijalni status, odnosno imućnost pojedinaca koji su sebi mogli priuštiti takvo posuđe. U drugoj polovici 1. stoljeća uvozile su se sjajne crne posude, *terra nigra*, volutne svjetiljke, te uz lijepe posude iznimno velika količina keramoplastike koja se isticala po svojoj kvaliteti. Brončani predmeti nađeni u Mursi brojčano su rijetki, no to nikako ne znači da brončanih predmeta u Mursi nije bilo, nego su se zbog svoje dotrajalosti talili, pretapali i zbog vrijednosti razvlačili širom provincije (Pinterović, 1978:117-119).

Strateška važnost Murse

Na području Osijeka, odnosno Murse, utvrđen je kontinuitet naseljavanja od prapovijesti do danas. Zemljopisni položaj pokraj plovne Drave i blizina prijelaza preko rijeke bio je odličan. Takav položaj bio je prepoznat i u vojno-strateškom pogledu od strane rimske vojske. Prometnu važnost lokalitet je zadobio izgradnjom novih i popravkom starih putova, a na tome će se mjestu nešto kasnije razviti *Colonia Aelia Mursa*. Mogući će legijski logor u Osijeku najvjerojatnije ostati zauvijek neistražen, jer je na antičkom gradu izrastao suvremeni grad. Kroz samu Mursu prolazila su tri cestovna pravca prema jugoistoku do Sirmija. Prva je cesta od Akvinka išla uz limes na Dunavu, a zatim je, odvojkom u pravcu jugozapada i mostom preko Drave, dopirala do Murse. Most na Dravi čuvao je rimski logor u Mursi. Cesta uz limes nastavljala je prema Teutoburgiju i dalje uz Dunav. Druga cesta je iz središta grada vodila do Mursele, a ona se spajala s cestom koja je uz Dravu išla prema Ptuju. Treća je cesta, također iz grada, vodila prema Savariji (Muratović, 2003: 97-98).

Najraniji vojnički natpisi nađeni u Mursi tiču se ratova koje su vodili Domicijan, Trajan i Hadrijan. U Mursi i njenoj okolini vjerojatno je bio stacioniran i jedan ogranak

dunavske flote. Nakon Trajanovih osvajanja, za kojih je Carstvo doživjelo svoju punu ekspanziju, te pokoravanjem Dacije i njenim uređivanjem kao rimske provincije granica je pomaknuta daleko prema istoku te, prema mišljenju Klemenca, u Mursi više nije bilo neophodno držati veći broj vojnih posada. Veći broj stajaće vojske doći će u Mursu tek u vrijeme velikih Dioklecijanovih reformi (Pinterović, 1978: 46).

Bitka kod Murse i njen značaj

Iako je treće stoljeće bilo najburnije što se tiče građanskih ratova⁹, ni četvrto nije ostalo lišeno žestokih obračuna vođenih kako između zakonitih careva tako i između njih i uzurpatora. Odluka na bojnome polju mogla je za sobom povlačiti, makar prolazno, ozbiljne posljedice po državu. Takav je slučaj bio s bitkom kod Murse koja je bila jedan od ključnih trenutaka u borbi između cara Konstancija II. i protucara Magnencija. Njezina je posebnost bila u tome što je ona praktički odlučivala o sudbini konstantinske dinastije i što su u njoj žrtve na obje strane bile tolike, da se u prvi mah vojna moć Carstva našla na kušnji. Naime, nakon gotovo tri desetljeća neosporne vladavine, konstantinskoj dinastiji zaprijetio je prevrat do kojega je došlo u Galiji. Uzurpator Magnencije ubrzo je proširio svoju vlast kroz cijelu Galiju, Britaniju te Hispaniju, a poznato je čak da su i određene afričke provincije priznavale nezakonitog cara. Bitka kod Murse nije značila završetak rata, ali je svakako pridonijela njegovome kraju jer vojni gubitci koje je Magnencije pretrpio nisu mogli biti nadoknađani. U želji da što prije privede bitku kraju Magnencije je zapalio gradske dveri u nadi da će se željezo istopiti, a drvo izgorjeti te konačno dopustiti njegovoj vojsci brz i silovit upad u grad. No, ono na što Magnencije nije računao bila je srčanost branitelja koji su mnoštvom vode ugasili plamen. Kako mu je pokušaj da nabrzinu osvoji Mursu propao, Magnencije se morao pripremiti za boj, što je svakako želio izbjeći. Glavnina obje vojske bojni su red postavile u ravnici kod Murse. Konstancije je na raspolaganju imao čak 80 000 vojnika, dok je Magnencije za boj mogao odvojiti tek 36 000 vojnika. Treba imati na umu također da je uz svoju brojčanu premoć Konstancije na svojoj strani imao iskusne legionara iskaljene u žestokim borbama na Istoku, dok se Magnencije morao oslanjati na relativno nedisciplinirane i neobučene barbarske čete. Gubitci su na obje strane bili ogromni. Konstancijevu pobjedu životom je platilo 30 000 njegovih vojnika dok je Magnencije izgubio 24 000. Dok je zakonitom caru preostalo još 50 000 vojnika, za protucara

⁹ Razdoblje od 235. - 284. obično se naziva periodom vojnoga bezvlada.

je ovo značilo gubitak 2/3 njegovih snaga i najavu konačnog sloma. Konstancije, kojeg je u molitvi prekinuo lokalni biskup Murse Valens kako bi mu donio vijesti o pobjedi, je došao na bojište i ostao zapanjen ogromnim gubicima ne samo neprijateljske nego i vlastite vojske. Navodno je tada briznuo u plač zapovjedivši dostojnu sahranu svih poginulih i pružanje liječničke pomoći svim ranjenicima (Gračanin, 2003: 9-17).

Zaključak

Vojnim pohodima tijekom I. stoljeća prije Krista Rimljani su osvojili područje sjeverne Hrvatske i priključili je provinciji Ilirik. Nakon pobjede u Panonsko-delmatskom ustanku Rimljani su počeli provoditi opsežne mjere za učvršćivanje svoje vlasti, što je označavalo podizanje prvih vojnih utvrda na dunavskom limesu, kao i izgradnju cesta koje su povezivale te utvrde. Zbog povoljnog prometnoga položaja¹⁰ i plovnosti Drave i Dunava, u blizini keltsko-panonskog naselja na području današnjeg Donjeg grada, Rimljani su formirali augzilijarni logor. Vojnim osvajanjima Rimljani su nametnuli svoju vlast, organizirali upravu te naseljavali novo stanovništvo.¹¹ Proces romanizacije koji je započeo za cara Trajana potpuno se razvio za cara Hadrijana. On je 133. godine Mursi dodijelio status kolonije. Ime grada zapisano je COLONIA AELIA MURSA. Na osnovi opisa i rekonstrukcija moguće je locirati položaj i veličinu grada, bedema, sjevernu cestu, gradski trg itd. Mursa je bila značajno trgovačko i obrtničko središte Panonije, a zbog ogromne strateške važnosti na dunavskom limesu bila je i dom brojnim legijama kroz povijest. U pozadini limesa odigrala je ne samo svoju civilizacijsku ulogu već i vrlo osjetljivu vojno-stratešku, o čemu svjedoče neke vrlo krvave bitke rimske historije. Avari su nakon uništenja Gepida zagospodarili i Mursom, ali se u njoj nisu naselili jer su bili nomadi, već su se raštrkali oko njenih usjeva. Tako je zauvijek bio prekinut urbani život rimske Murse.

Summary

Franjo Lacković, Roman Mursa

It was the largest empire the world has ever seen. Unmatched in its brutality, ingenuity, and thirst for power. Two thousand years ago Rome ruled the world. Stretching from England to Africa, from Syria to Spain, every fourth person in the world was born and died in the shadow of Rome. There are stories of great soldiers, enormous battles,

¹⁰ križište cestovnih pravaca sjever-jug i zapad-istok

¹¹ poglavito vojnike keltskog porijekla, italske i galske trgovce te vojne veterane

rebels sentenced to death, but our story begins in a tiny region of the Empire located between Italy, the kingdom of Noricum, Thrace, Macedonia and between Danube and the Adriatic Sea – our story begins in Pannonia.

Literatura

1. Brunšmid, Josip, 1900. *Colonia Aelia Mursa*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol.4 No.1, Zagreb, str. 21.-42.
2. Goericke-Lukić, Hermine, 2001. *Skupni nalaz mjedenog novca Hadrijanova vremena iz Murse*, Osječki zbornik, Osijek
3. Gračanin, Hrvoje, 2003. *The Battle at Mursa in 351 and its consequences*, Scrinia Slavonica, Vol.3 No.1, str. 9.-29.
4. Mayer, Antun, 1935. *Ime Mursa*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol.16 No.1, str. 5.-10.
5. Muratović Perinić Ljubica, 2004. *Military cults in Mursa*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol.36 No.1, Zagreb, str. 97.-112.
6. Šimić, Jasna., Filipović, Slavica, 1997. *Kelti i Rimljani na području Osijeka*, Muzej Slavonije Osijek, Osijek
7. 8. Pinterović, Danica, 1978. *Mursa i njeno područje u antičko doba*, Centar za znanstveni rad JAZU, Osijek

Internetski izvori

1. http://www.academia.edu/1882606/The_Roman_Army, Ivan Radman, «The Roman Army», u: B. Migotti (ur.), *The archaeology of the Roman Southern Pannonia. The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*» (BAR International Series 2393), Oxford 2012, 159-189.